

Scientific

Issues of

Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University

Наукові

записки

**Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка.**

Section: pedagogy

Серія: педагогіка №6/2020

Зміст

НАТАЛІЯ ЧАГРАК

Освіта людей похилого віку в контексті концепції успішного старіння.....145

ПОЛІНА ГЕРЧАНІВСЬКА

Історична ідентичність у системі координат світового розвитку.....154

ІРИНА КОНЮКОВА , ЄВГЕНІЯ СИДОРОВСЬКА

Тенденції розвитку міжкультурної комунікації в соціальних мережах.....161

ЮЛІЯ КЛОЧКОВА

Особливості морального виховання дітей старшого дошкільного віку.....169

ЕЛЕОНОРА ПАЛІЧАТА

Риторичні аспекти вивчення української мови в загальноосвітній школі.....178

ЕЛЯНА КОСИНСЬКА

Підготовка майбутніх учителів початкових класів з використанням новітніх технологій.....184

ОКСАНА ВОЙТОВСЬКА

Розвиток системи підвищення кваліфікації вчителів у США.....192

АЛІСА ЗАХАРІНА

Аналіз сучасного стану формування готовності майбутніх фахівців з туризму до анімаційної діяльності в рекреаційно-оздоровчій сфері.....199

НАТАЛІЯ ЛОБАЧ

Діагностика сформованості інформаційно-аналітичної компетентності майбутніх лікарів.....207

ОКСАНА РЯБОВОЛ

Художньо-трудова діяльність у школі.....213

5. Kolomiets A. Osoblyvosti profesiinoi pidhotovky vchytelia na suchasnomu etapi rozvytku suspilstva. [Features of teacher training at the present stage of society development]. Scientific notes of Vinnitsa State Pedagogical University. Series: Pedagogy and Psychology, № 33, 2011, p. p. 83–86.

6. Korchevskiy B., Diakova V. Multymediini tekhnolohii v navchanni. Stvorennia navchalnykh videofilmiv. [Multimedia technologies in education. Creation of educational video films]. Bulletin of the Vinnytsia Polytechnic Institute, №3, 2010, p.p. 118–123.

7. Mishchenko O. Vydy multymediinykh zasobiv navchannia, Pedagogichni nauky, Stratehichni napriamy reformy systemy osvity. [Types of multimedia means of education, Pedagogical sciences, Strategic directions of education reform]. Kharkiv National Pedagogical University named after G.S. Skovoroda, Ukraine, [Electronic resource].

УДК 376.3

ОСОБЛИВОСТІ МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Клочкова Ю.В.,

*викладач кафедри спеціальної педагогіки та спеціальної психології,
Комунальний заклад вищої освіти «Хортицька національна навчально-
реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради
м. Запоріжжя, Україна*

Сучасний етап розвитку суспільства характеризується особливою актуальністю звернення до проблеми окультурення, створення духовно багатого середовища, формування в людини, а отже і дитини, високих моральних якостей, етичної культури, душевної рівноваги, конструктивної поведінки, свідомості й відповідальності для виховання моральності особистості. Важливість

морального аспекту міжособистісних стосунків та морального виховання дітей дошкільного віку визначають ризики сучасного суспільства: глобалізаційні процеси у світовому суспільно-політичному та культурному просторі, інформатизація, технізація, милітаризація, переважання матеріального над духовним, що призвело до втрати людиною істинних життєвих орієнтирів. Таким чином, проблема морального виховання дошкільників стала особливо важливою у виховному полі кінця ХХ – початку ХХІ ст., актуалізувавши пошук ефективних шляхів і засобів для гармонійного розвитку особистості у дошкільному віці, адже, як зазначила А. Божко, він є важливим етапом розвитку дитини, бо саме в цей період у неї формуються моральні почуття та якості, засвоюються певні норми та правила суспільства, збагачується соціальний досвід та формується система цінностей. Разом з тим в українській державі в останні десятиліття спостерігається моральна криза, що характеризується падінням моральних норм в сім'ї, що призводить до того, що моральне виховання дітей у закладах дошкільної освіти не дає результатів. Тому нині в Україні діє чітка нормативно-правова база, що регулює освітню політику щодо всебічного розвитку дітей у закладах дошкільної освіти, що включає в себе моральне виховання дошкільників. Стаття 4 Закону України «Про дошкільну освіту» визначає, що «дошкільна освіта – цілісний процес, спрямований на забезпечення різнобічного розвитку дитини дошкільного віку відповідно до її задатків, нахилів, здібностей, індивідуальних, психічних та фізичних особливостей, культурних потреб; формування у дитини дошкільного віку моральних норм, набуття нею життєвого соціального досвіду» [1].

Мовлення відіграє важливу роль у житті дошкільника, є засобом пізнання, спілкування, навчання, здобуття і відтворення знань, розв'язання різного роду навчальних і життєвих завдань, основою формування соціальних зав'язків дитини з оточуючим світом. Відхилення у формуванні мовлення розглядалися як порушення розвитку, що протікають за законами ієрархічної будови вищих психічних функцій [14]. Як свідчать дослідження, проведені Л. Волковою, Р. Левіною, Т. Філічевою, Г. Чіркіною порушення мовлення у дітей із загальним

недорозвиненням мовлення зумовлені несформованістю або розладом на ранніх етапах онтогенезу (індивідуального розвитку організму від моменту народження до кінця життя) власне мовленнєвих, психологічних і нейрофізіологічних механізмів при первинно збереженому слухові й інтелекті [2]. В сучасній логопедії під поняттям «загальне недорозвинення мовлення (ЗНМ)» розуміють різні складні мовленнєві розлади, при яких у дітей з збереженим слухом та інтелектом спостерігаються порушення формування всіх компонентів мовленнєвої системи, до якої входять фонематичні процеси, звуковимова, словниковий запас, граматична будова та зв'язне мовлення. Таким чином, при загальному недорозвиненні мовлення у дітей дошкільного віку порушена вимова та розрізнення звуків на слух, спостерігаються труднощі оволодіння системою морфем і, як наслідок, засвоєння навички словозміни та словотвору, аграматизми, словниковий запас відстає від вікової норми, недорозвинене зв'язне мовлення. Отже, ЗНМ за Ю. Рібцун – це складне мовленнєве порушення, що проявляється у недостатній чи повній несформованості всіх складових мовленнєвої діяльності (фонетико-фонематичної, лексичної, граматичної) на імпресивному та/чи експресивному рівні, а також тих функцій та операцій, які забезпечують засвоєння мови (зокрема, мисленнєвих функцій і операцій, функцій сприймання, уваги, пам'яті та контролю різних модальностей), внаслідок дії шкідливих екзогенних і/чи ендогенних факторів на різних етапах розвитку, (пренатальному, натальному, постнатальному).

Аналіз досліджень та публікацій, у яких започатковано розв'язання цієї проблеми показав, що такі педагоги та філософи, як, Т. Поніманська, С. Русова, Г. Сковорода, В. Сухомлинський та І. Франко розглядали процес виховання всебічно розвиненої особистості як єдність усіх його компонентів.

Класифікацій методів виховання досить багато. Так, О. Безпалько класифікує методи виховання в такий спосіб:

1) Методи формування свідомості, за допомогою яких формуються поняття, судження, оцінки, світогляд особистості. До цієї групи належать переконання, навіювання, приклад.

2) Методи організації діяльності (тренування, створення виховують ситуацій, прогнозування, формування громадської думки).

3) Методи стимулювання діяльності - гра, змагання, заохочення, схвалення.

4) Методи самовиховання (самоаналіз, самонаказ, самонавіювання) [2].

Т.Коннікова запропонувала такі методи морального виховання:

1) формування свідомості (освічення, навіювання, переконання, прикладу);

2) методи формування досвіду поведінки (привчання, вправи, доручення, вимоги);

3) методи стимулювання і корекції поведінки особистості (заохочення, покарання, корекція)[7].

Дослідженням засобів морального виховання дітей займалися С. Козлова та Т. Кулікова. Серед засобів морального виховання вчені виокремлюють засоби художньої групи: художню літературу, образотворче мистецтво, кіно, музику тощо. На думку дослідниць, ця група засобів сприяє емоційному забарвленню пізнавальних моральних явищ, вони мають високу ефективність при формуванні моральних уявлень і почуттів. Поділяє цю думку і Н. Якименко, яка зазначає, що «завдяки читанню творів художньої літератури та її обговоренню, розпізнаванню на картинках та ілюстраціях емоцій відбувається переключення уваги дитини на емоційний стан інших людей». Як зауважує О. Панченко, за допомогою художніх творів можна проаналізувати поведінку героїв, їхні вчинки, виділити позитивні та негативні риси характеру. Казки, вірші, пісні висвітлюють питання дружби, любові, милосердя. На їх прикладі педагогу простіше розкрити сутність негативних і позитивних цінностей, пояснити дітям їх відмінність .

За даними О. Усанова, Е. Фігердо, Т. Фотекова можна зазначити, що у дітей із ЗНМ часто спостерігаються різноманітними порушеннями моторики, розлади вегетативної нервової системи, які виражаються симптомами підвищеного потовиділення, енурезу, порушеннями сну, апетиту, ослабленістю, схильністю до інфекційних захворювань.

Спеціальні психологи та логопеди І. Марченко, І. Мартиненко, Н. Пахомова, Н. Савінова, Л. Трофименко у наукових доробках виділяють такі

психологічні особливості в емоційно-вольовій сфері, що притаманні дітям із порушеннями мовлення, зокрема із ЗНМ: тривожність: діти емоційно вразливі, плаксиві, бояться спілкуватися; замкнутість: діти відсторонені від однолітків і дорослих внаслідок нерозуміння оточуючими їхнього мовлення; непевненість у власних силах: діти переживають свою неспроможність зрозуміти повноцінно інструкцію і впоратися з певним завданням внаслідок заниженої самооцінки; негативізм, який проявляється неврівноваженістю, підвищеною дратівливістю, впертістю; дитячі страхи, які виникають через стресову ситуацію.

Розлади емоційної сфери у дітей з порушенням мовлення негативно впливають на їх соціалізацію, чим зумовлюють порушення поведінки, так званої соціальної дезадаптації. У дітей відзначається утруднення взаємодії із соціальним середовищем, знижена здібність до адекватного реагування на зміни, що відбуваються. Їм складно досягати своїх цілей, що може призвести до дисбалансу в поведінці. Дослідження, проведені вченими, виявили, що для дітей із загальним недорозвиненням мовлення характерним є наступне: недостатня комунікабельність, невміння встановлювати і розвивати емоційні зв'язки, зниження наслідувальної діяльності, самостійності, низький рівень сформованості навичок самообслуговування, нестійкість уваги, знижений рівень мотивації, підвищена психічна виснажливність, стомлюваність, порушення поведінки.

Дослідження спілкування дітей дошкільного та молодшого шкільного віку із ЗНМ в ігровій діяльності (О. Грибова, Б. Гриншпун, Л. Соловйова, П. Харитонова, Г. Чиркіна, Л. Шипіцина) засвідчили: низьку мовленнєву активність дітей у грі, недостатній мовленнєвий супровід ігрових дій; труднощі ведення діалогу на тематику, що не стосується побутових ситуацій; незацікавленість в контакті, дезорієнтація в нових ситуаціях спілкування. Відповідно до наукових висновків, недостатність вербальних засобів утруднює процес взаємодії між дітьми в ігровій діяльності.

Важливим засобом морального виховання є навколишнє середовище, адже воно може бути пронизане любов'ю й доброзичливістю або жорстокістю та

аморальністю. О. Панченко зазначає: «Соціальне середовище – це не просто зовнішня умова, воно є справжнім джерелом розвитку, оскільки саме воно закладає програму того, які здатності та здібності мають виникнути у дитини...». Тобто воно активізує механізми морального виховання та відіграє вирішальну роль у розвитку певних моральних якостей, почуттів [3].

До нетрадиційних методів у вихованні дошкільників відносяться: арт-терапія, музикотерапія, іпотерапія, казкотерапія.

Для оцінки стану розвитку морального виховання дітей старшого дошкільного віку з загальним недорозвитком мовлення III рівня дітям було запропоновано завдання з методики «Закінчи історію» (Р. Калініна) та метод «Бесіда». Методика «Закінчи історію» призначена для вивчення оцінювання та самооцінювання дошкільниками моральних форм поведінки. Дітям пропонується чотири історії, які вони самостійно продовжують. Опрацювання результатів запропоноване Р. Р. Калініною. Використовувались такі критерії:

3 б. – дитина називає моральну форму поведінки, правильно оцінює свою поведінку і мотивує свою оцінку;

2 б. – дитина називає моральну форму поведінки, правильно оцінює свою поведінку, але не мотивує свою оцінку;

1 б. – дитина оцінює свою поведінку як позитивну чи негативну (правильну чи неправильну, добру чи погану), але оцінку не мотивує;

0 б. – дошкільник не може оцінити свої вчинки. Інструкція до тесту: «Я буду розказувати тобі історії, а ти їх закінчуй».

Історія 1. «Діти бавляться іграшками. Ти стоїш поруч і дивишся як грають інші. Вихователька підійшла і сказала: «Діти, давайте поскладаємо свої іграшки». Твої друзі попросили тебе їм допомогти. Що ти їм скажеш? Чому? Як ти вчиниш? Чому?»

Історія 2. «Ти з другом гралися новою машинкою (лялькою), що подарували батьки і випадково поламали її. Коли пришла мама і запитала: «Хто зламав іграшку?», ти відповів... Що ти скажеш? Чому?»

Історія 3. «Тобі на день народження батьки подарували гарну машинку (ляльку – для дівчаток), ти почав нею бавитися. І тут до тебе підійшов твій друг і попросив в тебе твою машинку. Що ти йому скажеш? Чому? Як ти вчиниш? Чому?»

Історія 4. Ти з другом малювали. Друг малював червоним, а ти синім олівцем. Його олівець зламався і він попросив твій. Що ти йому відповів? Чому? Як ти вчиниш в даній ситуації? Чому?»

До високорівневої групи були включені дошкільники із загальною сумою інтервалом - 10 б. - 12, середньорівневої - 7 б. - 9 б., низькорівневої - 4 б. - 6 б., нульової - 0 б. - 3 б.

Метод «Бесіда» Інструкція: «Я буду ставити тобі запитання, а ти подумай і відповідай на них».

- 1) Ти знаєш добру (злу) людину? Яка вона?;
- 2) Що таке вчинити добре (погано)?;
- 3) Ти робиш добрі вчинки? Які?;
- 4) Як відрізнити добру людину від злої?;
- 5) Який твій друг: добрий чи злий? Чому?;
- 6) Турбуватися про іншу людину — це добре чи погано?;
- 7) Що означає бути неуважним до іншої людини?;
- 8) Як можна турбуватися про іншу людину?;
- 9) Хто турбується про тебе? Хто до тебе ставиться неуважно?;
- 10) Про кого турбуєшся ти? Як?;
- 11) Тебе хто-небудь обдурював? Хто і як? Чи зробив він добре?;
- 12) Ти часто говориш неправду? Це погано чи добре?;
- 13) Яка людина скромна ?;
- 14) Ти знаєш хвалькуватих людей? Вони тобі подобаються? Чому?;
- 15) Ти скромний чи хвалькуватий? Чому?;
- 16) Чим хвалився останній раз хто-небудь з твоїх друзів? Він добре чи погано вчинив?;

17) Із ким би ти хотів товаришувати: з хвалькуватим чи скромним хлопчиком (дівчинкою)?

Критерії оцінювання:

3 б. – дає постійно оцінку моральним аспектам поведінки інших людей. Дошкільник володіє критеріями оцінювання, а її характер об'єктивний.

2 б. – епізодично дає оцінку моральним аспектам поведінки інших. Володіє критеріями оцінювання, проте оцінка нестійка і часто має невизначений характер.

1 б. – дошкільник епізодично дає оцінку моральних аспектів поведінки інших. Він не володіє критеріями оцінювання, а характер його оцінки моральних аспектів поведінки інших часто невизначений і необ'єктивний.

0 б. – дошкільник ніколи не дає оцінки власну поведінку і поведінку інших. Не володіє критеріями оцінювання моральної поведінки., а на оцінку інших власної поведінки, або не реагує взагалі, або з агресією.

До високорівневої групи були включені дошкільники із загальною сумою інтервалом - 40 б. - 51, середньорівневої - 20 б. - 39 б., низькорівневої - 7 б. - 19 б., нульової - 0 б. - 6 б. [6].

За результатами методики «Закінчи історію» (Р. Калініна) можна зробити висновок, що до високорівневої групи були включені 2 дошкільників з ЗНМ, що становить 20% від загальної кількості дітей у групі; до середньорівневої групи були включені 3 дошкільників з ЗНМ, що становить 30% від загальної кількості дітей у групі; до низькорівневої групи – 4 дошкільники з ЗНМ, що становить 40% від загальної кількості дітей у групі та до нульової рівневої групи був зарахований 1 дошкільник, що становить 10% від загальної кількості дітей у групі.

За результатами методу «Бесіда» можна зробити висновок, що до високорівневої групи були включені 3 дошкільники з ЗНМ, що становить 30% від загальної кількості дітей у групі; до середньорівневої групи були включені 5 дошкільників з ЗНМ, що становить 50% від загальної кількості дітей у групі; до

низькорівневої групи – 2 дошкільники з ЗНМ, що становить 20% від загальної кількості дітей у групі та до нульової рівневої групи ніхто не був зарахований.

Отримані результати діагностики засвідчили, що більшість дітей старшого дошкільного віку з ЗНМ III рівня мають низький та середній рівень морального виховання. Так, психологічна робота повинна проводитися ,поряд з логопедичною, як складова частина корекційно-педагогічної роботи, здійснюватися у взаємодії із вихователем та батьками, тим самим забезпечуючи комплексність корекційно-педагогічного впливу.

Література:

1. Даниляк Р. З. Ідеї морального виховання молодших школярів у виховному полі кінця XX – початку XXI ст. *Молодь і ринок: науково-педагогічний журнал*. 2015. Вип.№9 (128).С.136-140.

2. Дереш В. С. Использование методов воспитания при формировании личности в семье. *Вестник по педагогике и психологии Южной Сибири*. Серия: Педагогические науки. 2014. С.6-12.

3. Божко А. В. Засоби та методи морального виховання дошкільників. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах.2016.Вип. 49. С.52-56.

4.Левицький В. Е. До питання про формування лексико-граматичної сторони мовлення у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ. Актуальні питання корекційної освіти: зб .наук .праць. Вип. 5. С.162-174.

5.Наконечна А. В. Використання нетрадиційних технологій у вихованні морально-духовного здоров'я дітей середнього дошкільного віку. Навчання і виховання дітей дошкільного і молодшого шкільного віку: актуальні питання теорії і методики: зб. наук.-метод. праць. 2016. Ч.1. С. 145-147.

References:

1. Danyliak R. Z. Idei moralnoho vykhovannia molodshykh shkoliariv u vykhovnomu poli kintsia KhKh – pochatku KhKhI st. *Molod i rynek: naukovopedahohichnyi zhurnal*. 2015. Vyp.№9 (128).S.136-140.

2. Deresh V. S. Yspolzovanye metodov vospytanyia pry formyrovanyy lychnosty v seme. Vestnyk po pedahohyke y psykholohyy Yuzhnoi Sybyry. Seryia: Pedahohycheskye nauky. 2014. S.6-12.

3. Bozhko A. V. Zasoby ta metody moralnoho vykhovannia doshkilnykiv. Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh. 2016. Vyp. 49. S.52-56.

4. Levytskyi V. E. Do pytannia pro formuvannia leksyko-hramatychnoi storony movlennia u ditei starshoho doshkilnoho viku iz ZNM. Aktualni pytannia korektsiinoi osvity: zb .nauk .prats. Vyp. 5. S.162-174.

5. Nakonechna A. V. Vykorystannia netradytsiinykh tekhnolohii u vykhovanni moralno-dukhnovnoho zdorovia ditei serednoho doshkilnoho viku. Navchannia i vykhovannia ditei doshkilnoho i molodshoho shkilnoho viku: aktualni pytannia teorii i metodyky: zb. nauk.-metod. prats. 2016. Ch.1. S. 145-147.

УДК 823

РИТОРИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІЙ ШКОЛІ

Палічата Е.Л.,

доцент кафедри початкової освіти,

Ужгородський національний університет

м. Ужгород, Україна

Необхідність модернізації шкільної мовної освіти, і початкової в тому числі, пояснюється тим, що останнім часом відбувся помітний розрив між її змістом, рівнем мовленнєвого розвитку молодших школярів і методичною підготовкою вчителів початкових класів у педагогічних навчальних закладах II-IV рівнів акредитації.